

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

ביטול מקח של מכונית

תיק ממונות מס' 852-סו

(מהד' יא אלול)

נושא הדיון

א' קנה מב' מכונית מסוג G.M.C ספארי לפי מחיר שקבעו ביניהם "הכולל ערכת גז", כשחלק מהתשלום שילם במזומן, והיתר בצ'קים מאוחרים למשך שנתיים. בהסכם ביניהם נאמר שחב' ג' תממן את קניית הרכב, והרכב ישועבד לחב' ג' עד לגמר התשלומים, ועד אז חב' ג' אחראית לתשלום אגרת הרכב וביטוח חובה (מעין הסכם לסינג). עוד נאמר בהסכם המכירה "הרכב יוסב לגז תיקני מורשה ורב נקודתי", וכי המוכר ישלם לקונה עבור רכב שכור ו/או רכב חילופי עד שיקבל את הרכב המדובר. כמה שבועות לאחר מיכן כשהקונה לחץ על המוכר לקבל את הרכב, הפנה אותו המוכר למוסך ששם אמורים להחליף את מתקן הדלק לגז, אך שם התברר לקונה שטרם התחילו במלאכה משום שקודם כל יש לתקן את המנוע. טוען המוכר שהקונה לקח את המכונית מהמוסך כמו שהיא, אך החזיר אותה כעבור זמן קצר למוסך, ואמר שאינו מעונין בה, וכן הודיע גם למוכר. הקונה אף דרש, במכתב ע"י עו"ד, את כספו בחזרה בתוספת פיצוי על הפסדים של מניעת הריוח. המוכר הציע לקונה לקבל את הכסף המזומן ששילם לו ולהחזיר לו את הרכב החילופי והוא גם תובע שהקונה ישלם לו על נזקים שעשה ברכב החילופי ועבור שכירות אותו רכב. הקונה עמד על דרישתו לתשלום עבור מניעת הריוח, ולא הסכים להחזיר את הרכב החילופי, ומאז מצא המוכר קונה אחר לרכב, אך לא ביצע העברת בעלות לקונה החדש בגלל שלא גמר עדיין עם א'. המוכר טוען שאם א' יעמוד על כך שמעונין במכונית גם היום, הוא יחזיר לו את המכונית, אך עליו יהיה לשלם את התשלומים שהתחייב עליהם שטרם נפרעו. המוכר מצהיר שמוכן גם לבטל את המקח ולהחזיר לקונה את כספו, לאחר שיחזיר את הרכב החילופי וישלם עבור הנזקים ודמי שכירות של הרכב החילופי. הקונה טוען שלא השתמש ברכב החילופי אלא בשבועות הראשונים משום שלא היה לה טסט, ולא עשה בה נזקים, ואינו חייב לשלם עליה דמי שכירות משום שהיא נמסרה לו כחלק מהעסקה על המכונית שקנה. לעומת זאת עיכוב מסירת המכונית עם הגז גרם לו הפסדים של מניעת הריוח, והוא תובע אותם מהמוכר.

על ענין הצ'קים שנתן הקונה למוכר, נחלקו הצדדים אם נפרעו בחלקם או לא, והם נתבקשו להביא אסמכתאות לדבריהם.

פסק דין

א. כיון ששני הצדדים הסכימו לבטל את העסקה ולהחזיר את הכסף ששולם, העסקה בטלה, ויכול הקונה לומר למוכר קח את המכוננית מהיכן שהיא נמצאת, והמוכר יחזיר לקונה את הכסף ששילם, בניכוי דמי שימוש על הרכב החילופי, שלא היה לו "טסט", במשך ארבעה חדשים. בית הדין קובע סכום של 200 ש"ח עבור השימוש ברכב החילופי. הסכום שעל המוכר להחזיר לקונה הוא 19.800 ש"ח.

ב. התביעות ההדדיות להפסדים של מניעת הריוח, נדחות.

ג. באשר לתביעה על נזקים ברכב החילופי, על התובע להביא ראיה שהקונה עשה בו נזקים. אם אין לתובע ראיה, יש לפשר בתביעה זו במקום חיוב שבועת הנפטריין.

(-) שמשון גרוסמן

(-) מרדכי אייכלר

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

השאלות לדיון

א. הסכם ליסינג, מהו.

ב. התחייב המוכר להתקין בה גאז לפני שימסרנה לקונה, למי שייכת המכוננית לפני התקנת הגאז.

ג. נתן המוכר לקונה רכב חילופי עד שיקבל את המכוננית שקנה, מה דינו של הרכב החילופי.

ד. האם חייב הקונה להשיב את הרכב החילופי למוכר או שיכול לומר לו הרי שלך לפניך, קח אותו מהיכן שהוא נמצא.

תשובה

א. הגדרת עסקת ליסינג, כתבארה צמ' "שכירות ושאלה" עמ' 159 שזו היא שכירות פיננסית ועסקה משולשת שזה משתתפים השוכר, המשכיר, שזו חצרת הליסינג, וספק הנכס. השוכר מעונין לרכוש את הנכס שהספק מליע למכירה, אולם מאחר שאין לו מקורות מימון הוא פונה לחצרת הליסינג. החצרה

רוכשת את הנכס מהספק, ומשכירה אותו לשוכר. כך מתאפשר לשוכר להשיג את מצוקשו. מצחינה כלכלית חברת הליסינג אינה אלא חברת מימון, היא מממנת את העיסקה שבין הקונה (השוכר) לבין הספק. מצחינה משפטית יש כאן שתי עסקאות שונות: עיסקת מכר (העיסקה שבין הספק לחברת המימון), ועיסקת שכירות (העיסקה שבין חברת המימון לשוכר). חברת הליסינג אינה קשורה למושכר כלל, והיא רק מממנת אותו עבור השוכר.

בנידון דידן הוסכם ע"י הלדדים שהצ' ג' תממן את קניית הרכב מצ' והרכב "ישועבד" לה עד גמר התשלומים. לא נאמר שהרכב צבעולתה ומושכר לקונה עד שיסיים את התשלומים, כמו בהסכם ליסינג רגיל, אלא רק שהרכב משועבד לה, כלומר, שהחברה "מוכרת" את הרכב לקונה אלא שהרכב נשאר משועבד לה עבור חוב התשלומים. ומ"מ, כמו בהסכם ליסינג, גם כאן היתה עיסקה משולשת בין א' לבין הצ' ג' ובין חברת ג' לבין צ'. כאשר ביחס לקונה, המוכר לא היה - בחלק זה - אלא סרסור בין הקונה לבין חברת ג'.

ואף שמכונת היא דבר המיטלטל שמדרבנן אין כסף קונה בו, מ"מ בימינו שדרך סוחרי המכונות לקנות בכסף, קנה מדין סיטומתא.

ב. התחייב המוכר להתקין צה מערכת גז לפני שימסרנה לקונה, כל עוד לא קיים המוכר את תנאו ומסרו לקונה, לא חל המקח, וכשהסכימו הלדדים לצטל את המקח ולהחזיר את הכסף שזולם, אין כל מניעה בכך, אף לא מי שפרע. ואף אם חל המקח בלי הגז, והתקנת הגז לא היתה אלא התחייבות של המוכר לאחר המקח, מ"מ כיון שהגז לא הותקן צה, זכותו של כל אחד מהלדדים לצטל את המקח מדין טעות, וזודאי צטל המקח בהסכמת שני הלדדים.

ג. כיון שהרכב החילופי ניתן לקונה "עד שיקבל את המכונת", דינה כשחילה ולא כשכירות, ואינו חייב לשלם עליה דמי שכירות. על נזקים אם היו, חייב המוכר להוכיח שאכן קרו צה נזקים כשהיתה צדי הקונה, שאל"כ יכול הנמצע להיפטר בשצועת היסת, וכנהוג בצתי הדין מפשרין במקום חיוב שצועה.

ד. הריצ"ש סי' נב והתשצ"ן ח"א סי' סא נחלקו אם חייב השומר להחזיר הפקדון לצעליו כשעלול להפסיד כתולאה מכך. הריצ"ש פסק שאינו חייב להחזיר לצעלים, והתשצ"ן פסק שמאחר שהצעלים לפנינו ותוצע החזרת הפקדון חייב השומר לקיים מלות השצה כפי שקבל על עצמו צשעה שקבל את הפקדון, והחשש שיפסיד בגלל זה אינו פוטר אותו מחובתו להחזיר את הפקדון. ועי' שו"ת מהר"ם לוצלין סי' יב שהציא דברי הריצ"ש. ובעיקר הדין אם יש חיוב השצה צשומר נחלקו קלוה"ח ונתה"מ לדעת הש"ך. הקלוה"ח סי' פו ס"ק ד וסי' קלח ס"ק ה וסי' ש ס"ק א כתב צשומר אינו חייב להחזיר הפקדון לצעלים, והציא ראה מהא דפסק השו"ע סי' שמא דנכסי צומר לא אשתעבד אלא משעת פשיעה, והנתה"מ סי' פו ס"ק א כתב צדעת הש"ך צשומר חייב להחזיר הפקדון, ודחה הראיה של הקלוה"ח, וכן הכריע צדברי חיים דיני טו"כ סי' ז. אך עי' נתה"מ צהקדמה לסי' עו וצסי' עו ס"ק א דצפקדון א"ל להשיב ליד הצעלים. ועי'

אמרי יושר ח"צ סי' קנג ועטרות חכמים שזועות מה וערך שי סי' רלג. אך עיי' חיי' הרי"ס ז"מ לה ז שחילק בזה בין ש"ח וש"ש לשאל ושוכר, שדוקא ש"ח וש"ש שחיוצם היה רק לשמור וע"כ אין עליהם חיוצ השצה לבעלים, אבל שאל ושוכר שקבלו איזה זכות בחפץ וזכות זו חייבים להשיב לבעלים, וכ"כ בדברי מלכאל ח"ה סי' רעח, ועיי' שו"ת בית שלמה יו"ד ח"צ סי' קפז וקפג, ושו"ת שו"מ מהדורא ח"ה סי' קסג שחילק להיפך, דבש"ח וש"ש דלא קנה החפץ ומחזיק בשל חזירו יש עליו חיוצ השצה, אבל שאל ושוכר שקנה זכות השתמשות בחפץ אין עליו חיוצ השצה לבעלים.

ובנידון דידן אף אם כבר נתחייב בהשצתה לבעלים בגמר העבודה, כדין חיוצ השצה של שומרים לדעת הש"ך, או לדעת החיי' הרי"ס כיון שהיתה לו זכות השתמשות במכונית וע"כ נתחייב בהשצתה, אם טוען שאינו חייב להסיעה לירושלים משום שעלול להתפס כוהג שלי טפט, הדבר תלוי במחלוקת הרי"ב"ש והתשצ"ן, דלפי דעת התשצ"ן חשש זה אינו פוטר אותו מחיוצ השצה לבעלים, אך לדעת הרי"ב"ש צאופן כזה אינו חייב להשיבה לבית הבעלים אלא יכול לומר לו בא וקח את שלך ממקום חנייתה. ויכול השומר לומר קים לי כהרי"ב"ש. וכן יכול לומר קים לי כקלוה"ח שאין חיוצ השצה בשומרים כלל.

אברהם דוב לוי.

ב

א. בכל מהלך הד"ת דצרו ה"דדים על "קניה", ולא על "שכירות" (ואולי משום דרוצ המכירות צארן הם צורה כזו, ויש לצרר), וכבר קנה ממש, או משום סיטומתא דקונה גם דשצ"ל, כ"ש כאן, וא"כ לריך רחיה דיש טענה המספקת לציטול מקח, וכל זמן שיש לנו ספק, והמוכר מסכים לקיים המקח, אי אפשר להוציא ממנו המעות שקבל כבר, דיש חזקה שהמכר קיים, ועוד שהיה עליו להחזיר הרכב מיד ולקבל אחר, כטענת המוכר. ואף שהמוכר עדיין לא התקין בה את הגז, חל הקנין על המכונית שלי הגז, דהא השלד קיים וכל אצזרייהו, וגם המנוע קיים, אלא שצנוסף התחייב המוכר להתקין מערכת גז, א"כ יש כאן קנין על המכונית ועוד התחייבות על מערכת הגז, ונתצאר צסי' רטו דאם אמר קרקע ודקלים אני מוכר לך דהמקח קיים אם קנה לו, ולא גרע מקני את וחמור דקנה מחלה, וכן אם ירצה להחזיק צרכב כמו שהוא ודאי יכול רק המוכר חייב אח"כ לשנות. אך כאן דשניהם מסכימים לציטול מקח לריך קנין מחדש.

ב. רק אם יכול להוכיח שלא סופק לו הרכב צזמן המדובר יש לעיין אם זה טענה המספקת לציטול מקח כל זמן שלה היה תנאי כפול, צפרט שהרי קבל רכב חילופי עד הזמן שיקבל הרכב. ולריך לעיין כמה זמן נקרא לא סציר דנימא שזה אומדנא דמוכח ויוכל לצטל המקח.

ג. אם אין לנו רחיה שזודקת טענת הלוקח לצטל המקח א"כ למה שלא יטרך לשלם שכירות על הרכב החילופי, הא לא ניתן לו אלא צגלל שקנה הספארי וצרגע שחוזר צו (צלי טענה מספקת) יטרך לשלם למפרע. אך שמא נעשה גזלן למפרע ולא יטרך לשלם שכירות דכל הגולנין משלמים כשעת הגזילה, אך

אם המוכר פשע א"כ י"ל דנעשה ממילא שוכר למפרע ע"י ציטול המקח, ושמא כן ישלם כה"ג, ועי' היטב
 בנתה"מ סי' רמא ס"ק ח וס"ק ט, ולכאורה הנתה"מ מסתפק בזה, א"כ מספק אי אפשר לחייב, אך יתכן
 דמן הנכון לפשר בכה"ג על חלק.

ד. ומ"ש הגאצ"ד שליט"א דאין לריך להחזיר הרכב כמו כל שומר, הלל לכאורה זה היה תנאי בע"פ
 שיחזיר הרכב ואז יקבל הספארי ואך אם המוכר פשע כאן בזה י"ל דבטל התנאי ולא לריך להחזיר הרכב.
 אך תליא אם נעשה שוכר למפרע כה"ג עכ"פ בפשיעת המוכר לכאורה לא נעשה. אך בכלל האם היה כאן
 חוזה או כתיבת הסכס לריך צדיקה אם לא כתוב שם כל הפרטים בזה. ועכ"פ נראה עיקר כהחי' הרי"ס
 דצשכירות יש חיוב השצה וק"ו צניד"ד שכל יום הוה הפסד והמשכיר הוא צאופן של סיטונאות ודאי דעתם
 שהמשכיר לא יכול לרדוף אחרי כל שוכר, וכה"ג ודאי השוכר חייב להחזיר גם להשואל ומשיב וזית
 שלמה, רק מחמת טענת חשש הפסד כיון שאין טסט בזה יל"ע ולצרר אם זה טענה או זה צא מכח
 פשיעתו דהיה לו מיד להחזיר ברגע שידע שאין לו טסט ועוד דהרי הוא נסע גם אחרי שנתפס א"כ
 לעלמו לא חשש להפסד יל"ע אם יכול לטעון טענה זו כלפי החיוב החזרה שלו ושמא תליא כמה ההפסד
 שיכול להיות לו בזה (אולי עד חומש חייב להסתכן ול"ע).

שמשון גרוסמן.

הערות

א. מכיון שהקונה קנה רכב שיוחקו עליו מיתקן גז, ולרכב לא הותקן גז, א"כ לא חל עדיין הקנין.
 ב. במסירת הרכב החילופי לא נזכר שזה צשכירות, וממילא זה צשאילה, והחזרה מהמקח היתה הדלית ולא בפשיעת הקונה,
 גם הקונה דרש להחזיר המקח ולהחזיר לו מה ששילם, וגם המוכר דרש כן, אלא שכל אחד מהם תובע כסף מהשני, וכל אחד
 כופר בתביעות של השני, ולכן צאו לבי"ד.

א.ד.ל.

נושא הדין

ראובן שמכר מכונית לשמעון וסיכמו ביניהם שיחליף המוכר הרכיבים בכדי שיוכל הרכב
 לנסוע על גז, ולבנתיים נתן לו רכב אחר שישתמש בו הלוקח עד שיעשה התיקון הנדרש,
 ועכשיו חזרו בהם.

השאלות לדיון

- א. האם קנה הלוקח גם את החלקים הנצרכים לתיקון, ואע"פ שאין למוכר חלקים אלו, חל עליו חיוב לקנותם ולספקם ללוקח, או שאינו מחוייב לספק דברים שעדיין לא קנה.
- ב. על הצד שאינו מחוייב להעמיד לו חלקים אלו, האם חל המקח או שכולו נתבטל.
- ג. האם חייב לשלם על משך הזמן שנשתמש ברכב החילופי.
- ד. בתביעת המוכר שיחזיר לו הלוקח את הרכב החילופי, שטוען הלוקח שהשאירו במקום רחוק כיון שאין לרכב זה טסט, האם חייב הלוקח בזה או לא.
- ה. וכן בטענת המוכר שהלוקח הזיק ברכב החילופי, והלוקח טוען שלא הזיק, האם חייב או לא.

תשובה

- א. ברעק"א על השו"ע סי' רט סעי' ו' הביא תשובת תש"ן, והעלה לדינא שאם מוכר דבר שאינו ברשותו ואין מזוי לקנותו, לא חל הקנין, ואם מזוי ולא מזוי הדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והרא"ש המוצא צמי רטו, שנחלקו במוכר לחזירו קרקע ושני דקלים וקרקע יש לו ודקלים אין לו, שהרמב"ם ס"ל שחל המקח על הקרקע, אך אין המוכר מחוייב להעמיד ללוקח דקלים, והרא"ש ס"ל שאפילו שאין הדבר מזוי כל כך מחוייב לקנות ולספק, ואם לא סיפקו בטל המקח, אך אם הדבר מזוי לכל צודאי חייב המוכר לקנותו לספקו ללוקח.
- ולכאורה לפי"ז צניד"ד חל הקנין גם על הרכיבים הנוספים, שהרי מזוי לקנותם, אך צפת"ש סי' רט הביא מחלוקת הפוסקים בזה, שהש"ך ועוד נקטו לדינא שגם דבר המזוי לקנותו אין המקח חל אלא לענין מי שפרע בלבד, וכן הביא נמי את דברי הרעק"א בתשובה סי' קלד שאע"פ שמלשון המחבר נראה שחל המקח מ"מ אפשר לומר קים לי כהש"ך שאין חל המקח. עוד הביא שחזר צו הצ"י בצד"ה, ופסק כהש"ך שאפילו דבר המזוי ליכא אלא מי שפרע. ולפי"ז צניד"ד אין המוכר מחוייב לספק חלקים אלו ואע"פ שמזוי לקנותם.
- ב. אך מ"מ כיון שלא חל החיוב ואינו מחוייב לספק חלקים אלו, נתבטל כל המקח ולא קנה כלום, כיון שהיה כאן קנין אחד על הכל, וכמו שכתב צפת"ש סי' רטו ס"ק צ בשם הנתה"מ ועוד, שרק לגבי דקלים ניתן להסתפק, כי הם צ' דברים נפרדים, אבל בדבר שהוא קנין אחד אם לא חל החיוב לא חל כל המקח, ולכן צניד"ד שהו קנין אחד, שעשה קנין על רכב שמתקן צו חלקים אלו, אם אין חייב המוכר לספקם לא קנה כלום.
- ג. צנידון השלישי איתא בערוך השלחן סי' רלב סעי' כג שכשצטל המקח חייב לשלם עבור הדבר החילופי

שהרי לא היה ניתן לו בחינם רק בעבור שחשז למכור לו, ועכשיו שצטל המקח יולא שהוא נהנה בעבור המתנת מעותיו שהיו צנתיים אלל המוכר, וזהו חשז רצית כמצואר צסמ"ע ס"ק לג וצשו"ע סי' רז סעי' י, וא"כ חייב לשלם לו כל מה שנהנה מהרכב החילופי.

ד. צנידון הרציעי, לכאורה מלד שמירה הוא פטור שהרי לא שאל אלל על דעת שהמוכר ימכור לו רכב אחר, וכיון שצטל המכר נצטלה השאלה. אמנם גם אם אינו שומר היה ניתן לדון לחייבו מלד מזיק, עפ"י דברי הנתה"מ סי' רלב ס"ק י שכל אדם הלוקח חפץ מחצירו ומניחו צמקוס רחוק נחשז כמזיק ממון חצירו וחייב. מ"מ כאן הוא פטור שהרי כל הסיצה שהרכב צמקוס רחוק היא צאשמת המוכר, שלא עשה טסט, וא"כ פטור הלוקח, וכמצואר שס צנתה"מ שאס אירע הדבר צסיצת הצעלים פטור השני.

ה. ולגבי שאר טענותיו שאינן מוכחות אינו יכול לחייב הלוקח הכופר בהם, ואינו יכול לתפוס צכסף המונח אללו כי אם צצצועה.

לכן מלטורף אני לדעתו של הראצ"ד, שיחזיר המוכר את הכסף וינכה את דמי השימוש צרכב החילופי, ולגבי שאר טענות נזקים יעשו פשרה (ולגבי תציעת הנזקים שנגרמו ללוקח, פטור המוכר דהוי גרמא).

מרדכי אייבלר.

הערות

א. נראה דבניד"ד לא היה קנין על מכונית עם מערכת גז אלל קנין על המכונית כמו שהיא, צחוספת התחייבות על מערכת גז, שהוא דבר המצוי, וההתחייבות חלה, וכל הנידון צכ"י רט שאמר לשון מכר על דבר שלא היה לו, אבל כאן על דבר שלא היה לו אמר לשון התחייבות ("הרכב יוסב לגז", דזה לשון התחייבות כנהוג, ובתחילה היה קניית הרכב ואח"כ חנאים צקנין שיש לו גם סעיפי התחייבות), ובפרט אם זה נהוג כך י"ל דקונה להרצה דעות גם מטעם סיטומתא, ואכ"מ כי לא נלכד לזה. ב. מש"כ שאינו חייב להשיב המכונית החילופית לבעלים כדיון קנה מקח ונחצטל מחמת מוס, נראה דאינו דומה, דכאן נעשה עליו שוכר למפרע - אם נחצטל המקח צפשיעת הקונה - וכבר נסתפק בזה הנתה"מ אם יש עליו חיוב שמירה, ויחכן שחיוב החזרה יש עליו גם על אלל שאין עליו חיובי שמירה. לחיוב החזרה צשוכר אינו רק מדיני השמירה, ויל"ע. ג. ומש"כ שיש לפשר צענין תציעת הנזקים שאין המוכר יכול להוכיחם, נראה דיש על הקונה חיוב היסת, וע"כ יש לפשר שליש צמקוס השצועה.

שמשון גרוסמן.

תשובה להערה

מלד דיון ההתחייבות לרק ידידי הגרש"ג, אבל מועיל מחילה בזמן שהקונה מחל לו אז הוא פטור, ולגבי קנין מלד סיטומתא, צאמת החת"ס המובא צפת"ש סי' רא ס"ק ב פוסק שמנהג המדינה אפשר לקנות דשלב"ל, אבל לעומת זה הנתה"מ צכ"י הג"ל וכן רעק"א מובא צפת"ש סי' רט ס"ק יא פוסקים דזה רק צדינא דמלכותא כמצואר צנתה"מ סי' רא ס"ק א אבל בכל מקום מנהג הוי רק חיוב ולכן כשמחלו זה לזה נמחל החוב וצטל המכירה

מרדכי אייבלר.

הערה להערת הגרש"ג

לא קבלתי לערוך את הדין הגר"ש גרוסמן שליט"א שהקנין היה על המכונית כמו שהיא, ואילו התקנת מערכת הגז הייתה רק התחייבות נוספת על המכר. לענ"ד הקונה קנה מכונית עם מערכת גז, ומערכת הגז היא חלק מהמקח. זאת ועוד. גם המנוע של המכונית היה טעון תיקון, ועל מה חל המכר, על מכונית בלי מנוע ובלי גז? ומה שדייק מלשון החוזה "הרכב יוסב לגז", לא הבנתי הדיוק.

א.ד.ל.